

RZECZPOSPOLITA POLSKA W UNII EUROPEJSKIEJ

1. Polska droga do Unii Europejskiej

W dniu 1 maja 2004 r. Rzeczpospolita Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. Było to rezultatem długiego i często żmudnego procesu akcesyjnego, za którego początek można uznać dzień 22 sierpnia 1988 roku, kiedy to Polska złożyła oficjalny wniosek w sprawie ustanowienia stosunków dyplomatycznych z Europejską Wspólnotą Gospodarczą (EWG).

We wrześniu 1989 r. podpisano umowę między Polską a Wspólnotami Europejskimi w sprawie handlu oraz współpracy gospodarczej, a już w październiku tego roku rozpoczęły się nieoficjalne rozmowy na temat stowarzyszenia Polski ze Wspólnotami. Rokowania w tej sprawie zakończyły się podpisaniem w dniu 16 grudnia 1991 r. *Układu Europejskiego, ustanawiającego stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską a Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi*. Układ, często zwany także „**układem stowarzyszeniowym**”, został ratyfikowany przez Parlament Europejski w dniu 16 września 1992 r., natomiast przez Prezydenta RP w dniu 20 października 1992 r. Wszedł on w życie dopiero 1 lutego 1994 r. Założeniem tej umowy była stopniowa integracja, a finalnym celem Układu było doprowadzenie do pełnego członkostwa RP we Wspólnotach Europejskich.

Istotne wydarzenie z punktu widzenia akcesji nowych państw miało miejsce podczas szczytu w Kopenhadze w dniach 21–22 czerwca 1993 r. Rada Europejska podjęła wówczas decyzję o możliwości przystąpienia do Unii Europejskiej państw z Europy Środkowej i Wschodniej, po spełnieniu przez nie określonych warunków politycznych i ekonomicznych. Warunki te, zwane również **kryteriami kopenhaskimi**, wymagały od państw osiągnięcia:

- 1) stabilności instytucji gwarantujących demokrację, praworządność, respektowanie praw człowieka oraz poszanowanie i ochronę praw mniejszości narodowych;
- 2) sprawnej gospodarki rynkowej, jak również zdolności przeciwstawienia się presji konkurencji oraz siłom rynkowym działającym wewnątrz Unii;

3) zdolności do wywiązywania się ze zobowiązań wynikających z członkostwa, szczególnie zaś realizacji celów unii politycznej, gospodarczej i walutowej.

Podczas procesu integracyjnego Polska, starając się wykazać wypełnienie tych kryteriów, podejmowała jednocześnie szereg przedsięwzięć wymaganych przez Wspólnoty i mających ten proces przyspieszyć. W kwietniu 1994 r. Polska złożyła oficjalny wniosek o przystąpienie do Unii Europejskiej.

Podstawą prawną przyjęcia nowych państw członkowskich jest art. 49 Traktatu o Unii Europejskiej. Zgodnie z tym przepisem, państwa kandydujące musiały (i wciąż muszą) spełniać określone wymagania (kryteria kopenhaskie – zdolność integracyjna), a jednocześnie wskazano, że traktat akcesyjny jest podstawą uzyskania przez państwo członkostwa oraz regulacją „warunków przyjęcia i wynikających z tego przyjęcia dostosowania w Traktatach stanowiących podstawę Unii.” Przepis ten ustala także procedurę akcesji zarówno po stronie Unii Europejskiej, jak i państw umawiających się (zarówno kandydujących, jak i dotychczasowych członków UE). O ile w poszczególnych państwach jest to proces określony ich prawem krajowym (przede wszystkim rangi konstytucyjnej – w Polsce jest to art. 90 Konstytucji), to w przypadku Unii Europejskiej z art. 49 TUE wynika, iż akcesja odbywa się na wniosek zainteresowanego państwa złożony Radzie, która decyzję podejmuje jednomyślnie po zasięgnięciu opinii Komisji oraz po otrzymaniu zgody Parlamentu Europejskiego, udzielanej bezwzględną większością głosów jego członków. Oczywiście traktat o przystąpieniu danego państwa do UE podlega ratyfikacji przez wszystkie państwa członkowskie, które są przecież stronami umowy.

Ważnym dokumentem dla państw aplikujących, a więc i dla Polski, była przyjęta w dniu 27 czerwca 1995 r. przez Radę Europejską na szczycie w Cannes tzw. Biała Księga. W dokumencie tym zebrano regulacje obowiązujące w poszczególnych sektorach rynku wewnętrznego UE oraz wskazówki mające pomóc w dostosowywaniu prawa krajów członkowskich do dorobku wspólnotowego. Od lipca 1997 r., kiedy to rząd RP opracował harmonogram odpowiednich działań, trwała implementacja zaleceń zawartych w owym dokumencie.

Proces integracyjny spowodował potrzebę właściwych regulacji instytucjonalnych. W sierpniu 1996 r. parlament RP przyjął ustawę powołującą **Komitet Integracji Europejskiej** (KIE) – instytucję odpowiedzialną za proces integracji europejskiej, której przewodniczącym był Prezes Rady Ministrów. Od lutego 1997 r. w regulaminie pracy Rady Ministrów znalazły się przepisy zobowiązujące instytucje rządowe do badania zgodności z prawem europejskim projektów aktów prawnych w toku postępowania uzgodnieniowego. Podobnie Sejm RP we wrześniu 1997 r. dokonał zmiany w swoim regulaminie, nakładając w procesie ustawodawczym na wnioskodawców obowiązek przedstawienia uzasadnienia o zgodności projektu ustawy z prawem europejskim lub oświadczenia o stopniu i przyczynach niezgodności.

Natomiast w lipcu 2000 r. Sejm powołał **Komisję Prawa Europejskiego**, zajmującą się od tej chwili rozpatrywaniem projektów ustaw dostosowujących prawo polskie do prawa unijnego. Powołano także Pełnomocnika Rządu do Spraw Negocjacji o Członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej (tzw. Główny Negocjator). Było to niezbędne z racji tego, iż 31 marca 1998 r. oficjalnie rozpoczęto proces negocjacji o członkostwo Polski w Unii Europejskiej.

W latach 1998–1999 Rada Ministrów przekazywała stanowiska negocjacyjne Polski w 31 tzw. obszarach (np. swobodny przepływ osób, podatki, unia celna, środowisko). Negocjacje zakończyły się ostatecznie w dniu 13 grudnia 2002 r. podczas sesji Rady Europejskiej w Kopenhadze. Najbardziej kontrowersyjnymi sprawami podczas negocjacji okazały się kwestie rolnictwa oraz wybrane zagadnienia w ramach swobody przepływu osób: kwestia osiedlania się i podejmowania pracy w UE przez polskich obywateli.

Istotnym dla Polski wydarzeniem było uchwalenie w dniach 7–9 grudnia 2000 r., podczas szczytu Rady Europejskiej w Nicei, ostatecznego tekstu traktatu reformującego struktury instytucjonalne Unii Europejskiej na potrzeby planowanego rozszerzenia.

W kwietniu 2003 r. Rada Ministrów RP zaakceptowała **Traktat Akcesyjny** i upoważniła premiera oraz ministra spraw zagranicznych do podpisania go. Wtedy też Parlament Europejski wyraził zgodę na przystąpienie do UE 10 nowych państw, w tym Polski. Za rekomendacją dotyczącą Polski głosowało 509 deputowanych, 25 było przeciw, a 31 wstrzymało się od głosu. W dniu 14 kwietnia tego roku Rada UE zadecydowała formalnie o przyjęciu do Unii Europejskiej 10 nowych państw, w tym Polski. Dwa dni później przedstawiciele 15 państw członkowskich UE i 10 państw przystępujących, w tym Polski, podpisali w Atenach Traktat Akcesyjny.

Traktat Akcesyjny ratyfikowany przez wszystkie kraje należące do Unii Europejskiej wszedł w życie 1 maja 2004 r.

2. Konstytucyjne aspekty procesu akcesyjnego

Procedura przyjęcia Polski do Unii Europejskiej z punktu widzenia tej organizacji międzynarodowej była określona prawem tej organizacji, jednak wyrażenie woli akcesji Polski musiało przybrać odpowiednią formę określoną w **treści art. 90 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.** Przepis ten, co prawda, nie zawiera bezpośredniego odniesienia do Unii Europejskiej, to jednak jest nazywany **klauzulą europejską**, ponieważ znalazł się w konstytucji z powodu dostrzeganej przez jej twórców ewentualności przystąpienia do UE, o czym jednoznacznie świadczy przebieg prac nad treścią przepisów konstytucyjnych.

Zgodnie z art. 90 ust. 1 Konstytucji Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach. Jak wynika z tego przepisu, chodzi w nim jedynie o przekazanie kompetencji, a nie o wyrzeczenie się suwerenności. Na takie rozumienie tego przepisu wskazywał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 11 maja 2005 r. w sprawie zgodności Traktatu Akcesyjnego z Konstytucją RP (K.18/04). Trybunał stwierdził bowiem, że co prawda w ramach art. 90 Konstytucji przedmiotem przekazania mogą być kompetencje należące do różnych segmentów władzy państwowej (ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej), to jednak w żadnym z tych obszarów nie może dojść do transferu kompetencji podważającego sens istnienia i funkcjonowania organów państwowych, tworzącego sytuację, w której suwerenem stawałaby się organizacja międzynarodowa. Ponadto Trybunał przypomniał, że przekazanie kompetencji w trybie art. 90 Konstytucji nie może pozbawiać państwa zdolności do suwerennego działania, oznaczałoby to bowiem naruszenie zasady suwerenności narodu (art. 4 Konstytucji) oraz niepodległości państwa (art. 5). Konkluzją tego orzeczenia było stwierdzenie, że „Konstytucja uniemożliwia przekazywanie kompetencji w zakresie powodującym utratę statusu państwa suwerennego przez Rzeczpospolitą.”

Rzeczona umowa międzynarodowa przekazująca organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach jest szczególnym rodzajem umowy międzynarodowej, który ze względu właśnie na swoją treść determinuje inny tryb wiązania się RP tą umową. O ile artykuł 90 Konstytucji pozostawia ratyfikację także tej umowy międzynarodowej Prezydentowi, to już w zakresie trybu wyrażenia zgody na ratyfikację, jak i podmiotu, który ma tę zgodę wyrazić, zauważamy różnice. Zgoda na ratyfikację może być wyrażona na dwa sposoby, a decyzję, z której ścieżki skorzystać, podejmuje Sejm uchwałą podejmowaną bezwzględną większością w obecności połowy ustawowej liczby posłów.

Pierwszą możliwością jest, by zgoda na ratyfikację tej szczególnej umowy międzynarodowej mogła być wyrażona **na drodze ustawy** uchwalanej w drodze szczególnej procedury, określonej w art. 90 ust. 2, zgodnie z którym ustawa taka jest uchwalana przez Sejm większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz przez Senat większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów. Z systemowej analizy tego przepisu wynika, iż jest to procedura konstytucyjna stawiająca najwyższe wymagania w zakresie wymaganych większości w obu izbach (wymagania wyższe nawet niż przy zmianie konstytucji). Z punktu widzenia politycznego konieczność uzyskania większości kwalifikowanej 2/3 głosów w obu izbach wymaga więc zgody największych ugrupowań parlamentarnych – przeciętnie silna opozycja byłaby w stanie zablokować tę procedurę, dysponując ponad 1/3 głosów choćby w jednej izbie.

W takim ukształtowaniu tego trybu, w porównaniu do zwykłej procedury ustawodawczej, zwraca także uwagę znaczące wzmocnienie pozycji Senatu, który musi wyrazić zgodę na uchwalenie ustawy wyrażającej zgodę, a Sejm nie może odrzucić ewentualnego sprzeciwu Senatu. Jest to nieliczny wyjątek w polskim modelu bikameralizmu niesymetrycznego (por. procedura zmiany konstytucji), równouprawnienia izb parlamentarnych, ponieważ ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację musi być uchwalona w takim samym brzmieniu i jednakową większością zarówno przez Sejm, jak i Senat. Skutkiem prawnym sytuacji, w której zabrakłoby większości potrzebnej do uchwalenia ustawy upoważniającej (w którejkolwiek z izb), jest zamknięcie drogi do ratyfikacji przedmiotowej umowy międzynarodowej – przepisy prawa nie przewidują w tym przypadku możliwości skorzystania z drugiej ścieżki.

Druga ścieżka wyrażania zgody na ratyfikację tej szczególnej umowy międzynarodowej jest przewidziana w art. 90 ust. 3, zgodnie z którym zgodę taką może wyrazić Naród w drodze **referendum**. Podmiotem, który będzie ratyfikował taką umowę, pozostaje Prezydent RP, otrzymujący szczególną legitymację do ratyfikacji – bezpośrednio ze strony suwerena. Trudno sobie wyobrazić (także z powodów politycznych), by Prezydent, któremu Naród w referendum udzielił zgody, odmówił ratyfikacji. Podejmując decyzję o tym sposobie wyrażenia zgody na ratyfikację, Sejm powinien równocześnie podjąć, z inicjatywy własnej, uchwałę o zarządzeniu referendum, przy czym formalnie dopuszczalne, zgodnie z art. 71 ust. 1 ustawy o referendum ogólnokrajowym, jest także zarządzenie tego referendum przez Prezydenta działającego za zgodą Senatu.

Samo referendum przewidziane w art. 90 Konstytucji (tzw. referendum europejskie – nie referendum ratyfikacyjne) przeprowadza się na ogólnych zasadach określonych w art. 125 Konstytucji, czyli referendum w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa. Ma to fundamentalne znaczenie z punktu widzenia frekwencji, ponieważ wynik referendum jest wiążący, jeżeli wzięła w nim udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania (art. 125 ust. 3). Niepowodzenie referendum może być powodem różnych scenariuszy następujących po referendum.

W pierwszym scenariuszu, w referendum wzięłaby więcej niż połowa uprawnionych do głosowania, ale większość głosujących oddałaby głosy przeciwko wyrażeniu zgody na ratyfikację. Taki wynik oznaczałby oczywiście brak zgody na ratyfikację i ostatecznie zamykał procedurę. W odniesieniu do tej konkretnej umowy międzynarodowej nie można byłoby już próbować zastosować wspomnianej powyżej ścieżki ustawowej (art. 90 ust. 2), ani ponownie zarządzić referendum. Taka sytuacja jeszcze w Polsce się nie zdarzyła.

Drugi scenariusz zakłada sytuację, w której w referendum nie wzięłaby udziału ponad połowa uprawnionych do głosowania, a więc referendum nie miałoby charakteru wiążącego, przy czym nieistotne staje się w tej sytuacji, ile głosów oddano

za wyrażeniem zgody, a ile przeciwko. Można byłoby ten wynik traktować jedynie w kategoriach sondażowych lub konsultacyjnych. W tym scenariuszu procedura nie jest jednak zakończona – wszak nie ma żadnej decyzji suwerena. W związku z tym Sejm mógłby ponownie podjąć decyzję o wyborze sposobu wyrażenia zgody, o czym mówi art. 75 ustawy o referendum ogólnokrajowym. Sejm mógłby więc ponownie zarządzić referendum, licząc na wyższą frekwencję (ponad połowa uprawnionych do głosowania) albo też zastosować tryb ustawowy przewidziany w art. 90 ust. 2 Konstytucji. Scenariusz taki również nie miał jeszcze miejsca, ale bardziej prawdopodobne w takiej sytuacji wydaje się, by Sejm zdecydował o wyborze ścieżki ustawowej.

Trzeci możliwy, choć na razie również niespełniony scenariusz, to sytuacja, w której w referendum również nie wzięłaby udziału ponad połowa uprawnionych do głosowania, ale Sejm nie skorzystałby z prawa podjęcia decyzji dotyczącej ponownej próby wyrażenia zgody na ratyfikację. W związku z tym, że zgoda na ratyfikację nie byłaby udzielona, Prezydent nie mógłby ratyfikować tej umowy. Spowodowałoby to swoisty stan zawieszenia, który mógłby trwać aż do momentu, w którym Sejm zdecydowałby się jednak odwieść procedurę, korzystając z kompetencji przewidzianej w art. 75 ustawy o referendum ogólnokrajowym lub też ratyfikacja byłaby bezprzedmiotowa z powodów zewnętrznych, niezależnych od Polski, takich jak np. odmowa ratyfikacji traktatu przez inne państwo

Jak już wspomniano wcześniej, **decyzję o wyborze jednej z dwóch wyżej opisanych procedur (ustawa czy referendum) podejmuje Sejm** bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów (art. 90 ust. 4). Co prawda przepisy konstytucyjne, w sensie ich kolejności, dają pierwszeństwo zgodzie na ratyfikację wyrażanej ustawowo (art. 90 ust. 2) przed referendalną (art. 90 ust. 3), to jednocześnie z art. 90 ust. 4 wynika, że z punktu widzenia formalnego obie procedury mają charakter alternatywny i równoważny. Z punktu widzenia legitymacji demokratycznej wartościowsza jest oczywiście zgoda wyrażona bezpośrednio przez Naród na drodze referendum.

W procesie polskiej akcesji do UE Sejm podjął decyzję o zastosowaniu drugiego z wymienionych trybów, czyli o przeprowadzeniu referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację Traktatu Akcesyjnego, co miało swoje uzasadnienie polityczne i ustrojowe. **Referendum europejskie było dwudniowe (obawiano się niskiej frekwencji) i odbyło się w dniach 7–8 czerwca 2003 r.** Frekwencja wyniosła 58,8%, a więc okazała się wystarczająca dla zapewnienia temu referendum wiążącego charakteru. Za wyrażeniem zgody na ratyfikację opowiedziało się 77,4% biorących udział w referendum. Następstwem tego (po uznaniu przez Sąd Najwyższy ważności referendum) była dokonana przez Prezydenta ratyfikacja Traktatu Akcesyjnego i, jak już wspomniano, mógł on wejść w życie w dniu 1 maja 2004 roku.

Traktat Akcesyjny został zaskarżony do Trybunału Konstytucyjnego, który 4 maja 2005 r. w pełnym składzie rozpoznał połączone wnioski posłów na Sejm w sprawie jego zgodności z konstytucją (oraz niektórych postanowień Traktatu o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej i Traktatu o Unii Europejskiej).

We wspomnianym już wyroku z 11 maja 2005 r. Trybunał orzekł, że Traktat Akcesyjny jako całość i poszczególne zaskarżone postanowienia traktatowe nie naruszają wskazanych przez wnioskodawców przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Klauzula europejska zawarta w artykule 90 Konstytucji znalazła zastosowanie nie tylko w tym jednym przypadku ratyfikacji Traktatu Akcesyjnego. W związku z tym, że powinna być stosowana w sytuacji każdej kolejnej umowy przekazującej „kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach”, a więc *de facto* w przypadku każdej zmiany traktatów stanowiących tzw. prawo pierwotne UE, miało to miejsce jeszcze kilkukrotnie, m.in. w przypadku ratyfikacji tzw. Traktatu Lizbońskiego, gdy Sejm zdecydował o sięgnięciu po ustawową metodę wyrażenia Prezydentowi zgody na ratyfikację (ustawę uchwalono w 2008 roku, a za wyrażoną w niej zgodą Prezydent RP dokonał ratyfikacji w 2009 roku).

3. Instytucje Unii Europejskiej

Unia Europejska jako organizacja międzynarodowa posiada dość rozbudowaną strukturę organizacyjną, za pomocą której państwa członkowskie realizują cele tej organizacji. Podstawą tej struktury są traktaty – Traktat o Unii Europejskiej oraz Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, które są zaliczane do tzw. prawa pierwotnego.

Zgodnie z art. 13 TUE, Unia dysponuje ramami instytucjonalnymi, które mają na celu propagowanie jej wartości, realizację jej celów, służenie jej interesom, interesom jej obywateli oraz interesom państw członkowskich, jak również zapewnianie spójności, skuteczności i ciągłości jej polityk oraz działań. W art. 9 TUE jest z kolei mowa o instytucjach, organach i jednostkach organizacyjnych UE.

Najważniejszą rolę odgrywają **instytucje**, którym Traktat o Unii Europejskiej poświęca Tytuł III. Zgodnie z wyliczeniem tam zawartym instytucjami UE są: Parlament Europejski, Rada Europejska, Rada, Komisja Europejska, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Europejski Bank Centralny oraz Trybunał Obrachunkowy. Ponadto Parlament Europejski, Rada i Komisja są wspomagane przez Komitet Ekonomiczno-Społeczny i Komitet Regionów, które pełnią funkcje doradcze. Wszystkie instytucje mają działać w granicach uprawnień przyznanych im na

mocy traktatów, zgodnie z procedurami, na warunkach i w celach w nich określonych oraz lojalnie ze sobą współpracować (art. 13 ust. 2 TUE).

Artykuł 10 TUE stanowi, że podstawą funkcjonowania Unii jest demokracja przedstawicielska, a obywatele są bezpośrednio reprezentowani na poziomie Unii w **Parlamencie Europejskim**. Geneza tej instytucji sięga roku 1957, gdy na mocy układu o połączeniu Zgromadzenia Parlamentarnego EWG, Zgromadzenia Parlamentarnego Euratomu i Wspólnego Zgromadzenia Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali powołano Europejskie Zgromadzenie Parlamentarne, które już 30 marca 1962 r. zmieniło nazwę na Parlament Europejski. Na przestrzeni lat rola Parlamentu Europejskiego sukcesywnie wzrastała, chociaż wciąż nie wypełnia takiej roli, jaką w państwach demokratycznych pełnią ich parlamenty.

Aktualnie (po reformie instytucjonalnej dokonanej traktatem lizbońskim) Parlament Europejski pełni, wspólnie z Radą, funkcje prawodawczą i budżetową oraz funkcje kontroli politycznej i konsultacyjne, zgodnie z warunkami przewidzianymi w traktatach.

W skład Parlamentu Europejskiego wchodzi przedstawiciele obywateli Unii. Ich liczba, zgodnie z art. 14 TUE, nie może przekraczać siedmiuset pięćdziesięciu, nie licząc przewodniczącego. Zgodnie z tym samym przepisem reprezentacja obywateli ma charakter degresywnie proporcjonalny, co polega na tym, że państwa o większym potencjale demograficznym „tracą” liczbę przedstawicieli w porównaniu do sytuacji, gdyby zastosowano system wprost proporcjonalny. Traktat o Unii Europejskiej zakłada, iż w każdym państwie członkowskim wybiera się co najmniej sześciu deputowanych, a z drugiej strony żadnemu państwu członkowskiemu nie można przyznać więcej niż dziewięćdziesiąt sześć miejsc.

Skład, struktura i podział mandatów w PE jest określany jednomyślnie przez Radę Europejską, z inicjatywy Parlamentu Europejskiego i po uzyskaniu jego zgody, a członkowie Parlamentu Europejskiego są wybierani na pięcioletnią kadencję w powszechnych wyborach bezpośrednich, w głosowaniu wolnym i tajnym.

W skład Parlamentu Europejskiego, wybieranego na pięcioletnią kadencję w roku 2014, wchodzi **751 deputowanych**, przy czym w Polsce w wyborach do Parlamentu Europejskiego wybieranych jest **51 deputowanych**. Pomimo wyboru deputowanych w systemie wyborów odbywających się w poszczególnych państwach członkowskich nie tworzą oni później zwartych grup krajowych, a zasiadają w PE jako członkowie ponadpaństwowych grup o wspólnych zapatrywaniach politycznych.

Przy Parlamencie działa również ombudsman – Rzecznik Praw Obywatelskich Unii Europejskiej powoływany przez izbę na czas swojej kadencji.

Ważną instytucją unijną jest **Rada Europejska**, która zgodnie z art. 15 TUE nadaje Unii impulsy niezbędne do jej rozwoju i określa ogólne kierunki i priorytety polityczne, przy czym warto wspomnieć, iż Rada Europejska była początkowo instytucją nieformalną, a oficjalny status nadał jej dopiero Jednolity Akt Europejski z 1986 roku. W skład Rady Europejskiej wchodzi szefowie państw lub rządów państw członkowskich, jak też jej przewodniczący oraz przewodniczący Komisji. W jej pracach uczestniczy wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa. W obradach, jeżeli wymaga tego porządek obrad oraz decyzję taką podejmą członkowie Rady Europejskiej, każdemu z nich towarzyszy minister, a w przypadku przewodniczącego Komisji – członek Komisji. Polskę reprezentuje Prezes Rady Ministrów (Niemcy – kanclerz, Francję – prezydent). Rada Europejska zbiera się dwa razy w ciągu półrocza, zwoływana przez jej przewodniczącego, a decyzje podejmuje w drodze konsensusu. Wspomniany przewodniczący Rady Europejskiej jest przez nią powoływany większością kwalifikowaną na okres dwóch i pół roku, i może być w tym samym trybie odwołany. Oprócz przewodniczenia Radzie Europejskiej reprezentuje Unię na zewnątrz w sprawach dotyczących wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

System podejmowania decyzji przez Radę Europejską podlegał wielokrotnie zmianom. Oprócz rozstrzygnięć, które zapadają zwykłą większością lub jednomyślnie, największa część jest podejmowana większością kwalifikowaną. Do 1 listopada 2014 r. jest to system oparty na głosach ważonych, czyli każde państwo członkowskie dysponuje określoną liczbą głosów (Polska – 27, Niemcy – 29, Hiszpania – 27, Malta – 3). Potem system głosowania większością kwalifikowaną ma polegać na podwójnej większości, a więc konieczności osiągnięcia poparcia przez odpowiednią liczbę państw członkowskich reprezentujących jednocześnie odpowiedni ułamek ludności Unii Europejskiej.

Rada Europejska jest więc instytucją o charakterze politycznym, podejmującą kluczowe i strategiczne decyzje w sferze projektowania przyszłości Unii Europejskiej – nie pełniąc przy tym funkcji prawodawczej.

Kolejna instytucja unijna – **Rada**, zwana też Radą Ministrów lub Radą Unii Europejskiej, została utworzona na mocy traktatu o fuzji z 1965 r. (tak jak PE). Pełni ona, wspólnie z Parlamentem Europejskim, funkcje prawodawczą i budżetową oraz, na warunkach określonych traktatami, funkcje określania polityki i koordynacji. Dla Rady dość charakterystyczne jest to, że w jej skład nie wchodzi stale te same osoby, a jej skład jest zmienny, dostosowany do problematyki obrad (np. Rada ds. Ogólnych, Rada do Spraw Zagranicznych). W skład Rady wchodzi jeden przedstawiciel szczebla ministerialnego z każdego państwa członkowskiego, upoważniony do zaciągania zobowiązań w imieniu rządu państwa członkowskiego, które reprezentuje oraz do wykonywania prawa głosu. Rada podejmuje rozstrzygnięcia większością

kwalifikowaną, która od 1 listopada 2014 roku polega na tym, że wymagane jest co najmniej 55% członków Rady, jednak nie mniej niż piętnastu z nich, reprezentujących państwa członkowskie, których łączna liczba ludności stanowi co najmniej 65% ludności Unii.

Rada jest kierowana przez tzw. prezydencję, którą sprawuje każde państwo członkowskie przez okres sześciu miesięcy (zmiana prezydencji następuje 1 stycznia oraz 1 lipca), a prace Rady przygotowuje Komitet Stałych Przedstawicieli, składający się z ambasadorów państw członkowskich akredytowanych przy Wspólnotach. Organem pomocniczym Rady jest Sekretariat Generalny. Polska prezydencja miała dotąd miejsce w drugiej połowie 2011 roku.

Mianem rządu Unii Europejskiej określana jest nieraz kolejna instytucja unijna – **Komisja Europejska**, która została powołana traktatem o fuzji z 1965 roku. Zgodnie z art. 17 TUE zadaniem Komisji jest „wspieranie ogólnego interesu Unii i podejmowanie w tym celu odpowiednich inicjatyw.” Na zasadach przyjętych w traktatach pełni funkcje koordynacyjne, wykonawcze i zarządzające. Na uwagę zwraca zadanie czuwania nad stosowaniem traktatów i środków przyjmowanych przez instytucje na ich podstawie, a także nadzór nad stosowaniem prawa Unii (pod kontrolą Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej). „Rządowy” charakter Komisji bierze się przede wszystkim stąd, iż wykonuje ona budżet unijny, zarządza programami UE oraz inicjuje działalność innych instytucji, w tym przede wszystkim działalność prawodawczą (co do zasady, zgodnie z art. 17 ust. 2 TUE, akty ustawodawcze Unii mogą zostać przyjęte wyłącznie na wniosek Komisji).

Od 1 listopada 2014 r. Komisja składa się z takiej liczby członków, w tym z jej przewodniczącego i wysokiego przedstawiciela Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa, która odpowiada 2/3 liczby państw członkowskich, chyba że Rada Europejska, stanowiąc jednomyślnie, podejmie decyzję o zmianie tej liczby (w skład Komisji mianowanej między datą wejścia w życie Traktatu z Lizbony a 31 października 2014 roku wchodził jeden obywatel każdego państwa członkowskiego). Członkowie Komisji są wybierani spośród obywateli państw członkowskich na podstawie systemu bezwzględnie równej rotacji pomiędzy państwami członkowskimi, który pozwala odzwierciedlić różnorodność demograficzną i geograficzną wszystkich państw członkowskich. Kadencja Komisji wynosi pięć lat. Komisja jest całkowicie niezależna w wykonywaniu swoich zadań, a członkowie Komisji nie zwracają się o instrukcje ani ich nie przyjmują od żadnego rządu, instytucji, organu lub jednostki organizacyjnej.

Procedura powoływania składu Komisji jest dość skomplikowana. Kandydata na funkcję przewodniczącego Komisji przedstawia Parlamentowi Europejskiemu Rada Europejska (ustalając go większością kwalifikowaną). Przewodniczącego Komisji powołuje Parlament Europejski. Kandydat ten jest wybierany przez Parla-

ment Europejski większością głosów członków wchodzących w jego skład. Jeżeli nie uzyska on większości, Rada Europejska, ponownie większością kwalifikowaną, przedstawia, w terminie miesiąca, nowego kandydata, który jest ponownie wybierany przez Parlament Europejski zgodnie z tą samą procedurą.

Kolejnym krokiem jest powołanie członków Komisji (tj. komisarzy). Następuje to w taki sposób, iż Rada, za wspólnym porozumieniem z wybranym przewodniczącym, przyjmuje na podstawie sugestii zgłaszanych przez państwa członkowskie listę pozostałych osób, które proponuje mianować członkami Komisji. Następnie przewodniczący, wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa i pozostali członkowie Komisji podlegają kolegialnie zatwierdzeniu w drodze głosowania przez Parlament Europejski. Na tej podstawie Rada Europejska większością kwalifikowaną mianuje Komisję.

Zgodnie z art. 234 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej Parlament Europejski może uchwalić wotum nieufności w stosunku do Komisji, a więc ponosi ona solidarną odpowiedzialność polityczną. W takim przypadku członkowie Komisji kolegialnie rezygnują ze swoich funkcji, a wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa rezygnuje z funkcji pełnionych w ramach Komisji.

Posiedzenia Komisji zwołuje przewodniczący nie rzadziej niż raz na tydzień, a decyzje podejmuje ona większością głosów swoich członków.

Wspomniany już **wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa** jest powoływany za zgodą przewodniczącego Komisji większością kwalifikowaną przez Radę Europejską i w taki sam sposób może być odwołany. Zgodnie z nazwą prowadzi wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa Unii. Przyczynia się, przez swoje propozycje, do opracowania tej polityki i realizuje ją działając z upoważnienia Rady. Jest ponadto jednym z wiceprzewodniczących Komisji, przez co może czuwać nad spójnością działań zewnętrznych Unii. Odpowiada w ramach Komisji za jej obowiązki w dziedzinie stosunków zewnętrznych i koordynację innych aspektów działań zewnętrznych Unii.

Zgodnie z art. 19 TUE, organem sądowym Unii Europejskiej jest **Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej**, który od czasu wejścia w życie traktatu liżbońskiego obejmuje Trybunał Sprawiedliwości, Sąd i Sąd do Spraw Służby Publicznej (Sąd został utworzony w 1988 r. w celu odciążenia Trybunału Sprawiedliwości pod nazwą Sąd Pierwszej Instancji, a w 2004 r. utworzono Sąd do Spraw Służby Publicznej). Jego zadaniem jest zapewnienie poszanowania prawa w wykładni i stosowaniu traktatów.

W skład Trybunału Sprawiedliwości wchodzi jeden sędzia z każdego państwa członkowskiego (w sumie 27 sędziów), a w skład Sądu wchodzi co najmniej je-

den sędzia z każdego państwa członkowskiego. Organy te są wspomagane przez rzeczników generalnych, których zadaniem jest przedstawianie niezależnych opinii w sprawach będących przedmiotem rozprawy.

Sędziowie oraz rzecznicy są wybierani spośród osób spełniających warunki określone w art. 253 i 254 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, czyli posiadających kwalifikacje do zajmowania najwyższych stanowisk w strukturze sądownictwa państw członkowskich lub będących prawnikami o uznanej kompetencji. Są oni mianowani za wspólnym porozumieniem przez rządy państw członkowskich na okres 6 lat z możliwością ponownego mianowania.

Do właściwości Trybunału Sprawiedliwości UE należy przede wszystkim rozstrzyganie sporów prawnych między państwami członkowskimi i instytucjami UE, a także orzekanie w zakresie innych skarg na naruszenie prawa UE wniesionych przez Państwa Członkowskie, instytucje i osoby fizyczne lub prawne oraz orzekanie w trybie prejudycjalnym, na wniosek sądów państw członkowskich, w sprawie wykładni prawa Unii lub ważności aktów przyjętych przez instytucje, w innych sprawach przewidzianych w traktatach.

Zadaniem **Europejskiego Banku Centralnego**, który powstał w 1998 roku, jest zarząd wspólną walutą UE – euro, dbanie o stabilny poziom cen i stabilność systemu finansowego w Unii oraz współkształtowanie i wdrażanie polityki gospodarczej i pieniężnej UE. Sprawuje on nadzór nad rynkami i instytucjami finansowymi Unii, ustala podstawowe stopy procentowe w strefie euro, a także zezwala bankom centralnym na emisję banknotów euro. Współpracując z bankami centralnymi państw członkowskich, tworzy Europejski System Banków Centralnych (ESBC). Siedzibą Europejskiego Banku Centralnego jest Frankfurt nad Menem.

Europejski Trybunał Obrachunkowy utworzono w 1975 r., a jego funkcją jest kontrola finansów UE poprzez sprawdzanie w jaki sposób są one zarządzane oraz wykorzystywane. Ma on możliwość kontroli każdego podmiotu dysponującego środkami UE, a jego ustalenia są przedmiotem sprawozdań przekazywanych Komisji oraz rządów państw członkowskich.

Istotnym zadaniem Trybunału Obrachunkowego jest coroczne przedkładanie Parlamentowi Europejskiemu i Radzie sprawozdania z wykonania budżetu UE. Trybunał ten ma siedzibę w Luksemburgu, a w jego skład wchodzi po jednym członku z każdego państwa UE, wybieranym przez Radę na sześcioletnią kadencję.

4. Wybory do Parlamentu Europejskiego

W dniu 13 czerwca 2004 roku obywatele Rzeczypospolitej Polskiej po raz pierwszy wzięli udział w wyborach do Parlamentu Europejskiego, który przeszedł

długą drogę od relatywnie słabego zgromadzenia konsultacyjnego do ważnej współdecydującej instytucji postrzeganej jako izba niższa legislatury UE. Zgodnie z art. 14 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej w jego skład wchodzi przedstawiciele obywateli Unii, co staje się tym bardziej istotne, że w aktualnym kształcie ustrojowym UE podstawą tej organizacji międzynarodowej jest demokracja przedstawicielska, a obywatele są bezpośrednio reprezentowani na poziomie Unii właśnie w Parlamencie Europejskim. Pierwsze bezpośrednie wybory do tego Parlamentu odbyły się w 1979 roku (wcześniej przedstawiciele wybierały parlamenty poszczególnych państw członkowskich).

W wyborach z dnia 25 maja 2014 r. wybranych zostało **751 posłów do Parlamentu Europejskiego** (popularnie nazywanych eurodeputowanymi). W przeszłości ich liczba zmieniała się, co było związane z procesem rozszerzania się Unii Europejskiej na nowe kraje oraz z rozwiązaniami tymczasowymi. Liczba mandatów przysługujących dziś Polsce to 51, a największą reprezentację zapewniono Niemcom – 96, Francji – 74 oraz Wielkiej Brytanii i Włochom – po 73. Najmniejsza liczba mandatów obsadzana jest w Estonii, Luksemburgu, Cyprze i na Malcie – po 6 deputowanych.

Obowiązkiem eurodeputowanych jest reprezentowanie wszystkich obywateli Unii, a nie tylko swojego kraju i dlatego nie zasiadają oni w Parlamencie Europejskim zgodnie z krajem pochodzenia, a według przynależności do jednej z kilku ogólnoeuropejskich frakcji (grup) politycznych. Mandat do Parlamentu Europejskiego jest mandatem wolnym.

Oficjalną siedzibą Parlamentu Europejskiego jest Strasburg we Francji, ale faktycznie ma on trzy siedziby: oprócz Strasburga także Brukselę oraz Luksemburg, przy czym Luksemburg jest siedzibą administracji Parlamentu (Sekretariat Generalny). Sesje plenarne odbywają się w Strasburgu (rządziej w Brukseli), a komisje parlamentarne spotykają się w Brukseli.

Jak już wspomniano, Parlament Europejski ewoluuje od miejsca będącego jedynie forum dyskusyjnym do **organu wyposażonego w kompetencje w zakresie podejmowania najważniejszych rozstrzygnięć**. Kolejne traktaty, a szczególnie te z Maastricht (1992 r.), Amsterdamu (1997 r.) oraz Lizbony (2007 r.), powiększyły znaczenie i poszerzyły zakres uprawnień Parlamentu. Początkowo działający jako organ opiniodawczy, upodabnia się do klasycznego parlamentu, wyposażonego w typowe kompetencje, jakie posiadają parlamenty państw członkowskich UE. To właśnie Parlament Europejski bierze udział w tworzeniu większości źródeł prawa europejskiego, mającego bezpośredni wpływ na życie obywateli Unii. Parlament Europejski ponadto posiada uprawnienia w zakresie władztwa budżetowego oraz uprawnienia do kontroli władzy wykonawczej.

Eurodeputowani korzystają z **przywilejów i immunitetów** przewidzianych Protokołem w sprawie przywilejów i immunitetów UE. Są one głównie związane z wykonywaniem mandatu i wiążą się przede wszystkim z nietykalnością osobistą i swobodą poruszania się. Otrzymują stałe wynagrodzenie w wysokości ok. 8 000 euro. Natomiast sam Parlament Europejski ponosi koszty związane z działalnością posłów, m.in. finansuje wykonywanie obowiązków przez parlamentarzystów (odpowiednik diet pobytowych) – 304 euro dziennie podczas obrad plenarnych, zwraca koszty podróży oraz prowadzenia biura poselskiego itp. Maksymalna miesięczna kwota kosztów nie może przekraczać kwoty ok. 21 000 euro.

Eurodeputowani, zgodnie z Aktem w sprawie wyboru członków Parlamentu Europejskiego w drodze bezpośredniego i powszechnego głosowania z września 1976 r., są **wybierani w powszechnych wyborach bezpośrednich**. Zasada ta znalazła swoje miejsce w art. 14 ust. 3 TUE, zgodnie z którym „członkowie Parlamentu Europejskiego są wybierani na pięcioletnią kadencję w powszechnych wyborach bezpośrednich, w głosowaniu wolnym i tajnym.” Pomimo katalogu wspólnych zasad wyborczych, które znajdują zastosowanie we wszystkich państwach członkowskich oraz inicjatyw podejmowanych w celu stworzenia jednolitej dla całej UE procedury wyborczej, wciąż w poszczególnych państwach obowiązują różne ordynacje wyborcze.

Polskie regulacje wyborcze do Parlamentu Europejskiego, uwzględniające owe standardy, znalazły się w ustawie z 5 stycznia 2011 roku – *Kodeks wyborczy*, który zastąpił ustawę z dnia 23 stycznia 2004 r. – *Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego* (Dz.U. Nr 25, poz. 219). Są to wybory powszechne, równe, bezpośrednie i proporcjonalne oraz odbywają się w głosowaniu tajnym.

Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce zarządza w drodze postanowienia Prezydent RP, co czyni nie później niż na 90 dni przed dniem wyborów. Akt głosowania przypada na dzień wolny od pracy lub na dwa dni, czyli dzień wolny od pracy oraz dzień poprzedni. Dni te muszą zostać wyznaczone w okresie wyborczym ustalonym w przepisach unijnych – wybory w całej Unii Europejskiej odbywają się jednocześnie i trwają cztery dni (od czwartku do niedzieli), co w założeniu ma zmniejszyć wzajemny wpływ wyników głosowania w różnych państwach. W postanowieniu tym Prezydent RP ustala jednocześnie kalendarz wyborczy. Wybory przeprowadza Państwowa Komisja Wyborcza oraz okręgowe, rejonowe i obwodowe komisje wyborcze. Wydatki związane z organizacją i przeprowadzeniem wyborów są pokrywane z budżetu państwa, natomiast sama kampania wyborcza jest finansowana ze środków pozyskanych przez komitety wyborcze wyłącznie w sposób określony Kodeksem wyborczym, który zawiera postanowienia wskazujące na dozwolone oraz zakazane sposoby pozyskiwania środków finansowych, przewidując jednocze-

śnie algorytmy służące ustalaniu limitów finansowych, jakie poszczególne komitety mogą przeznaczyć na kampanię wyborczą.

Czynne prawo wyborcze ma każdy obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat i nie został tego prawa pozbawiony prawomocnym orzeczeniem sądu (takim, które pozbawia praw publicznych lub ubezwłasnowolnia) lub prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu (pozbawiającym praw wyborczych). Prawo wybierania posłów do Parlamentu Europejskiego w Polsce mają także obywatele Unii Europejskiej niebędący obywatelami polskimi, którzy najpóźniej w dniu głosowania kończą 18 lat oraz stale zamieszkują w Polsce (chyba że zostali pozbawieni tego prawa w państwie członkowskim, którego są obywatelami). **Bierne prawo wyborcze** posiada każda osoba mająca czynne prawo wyborcze, która najpóźniej w dniu głosowania kończy 21 lat, nie była karana za przestępstwo popełnione umyślnie, ścigane z oskarżenia publicznego i od co najmniej 5 lat stale zamieszkuje w Polsce lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii. Polskie regulacje dotyczące czynnego i biernego prawa wyborczego realizują postanowienia zawarte w art. 22 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz w dyrektywie Rady 93/109/WE z 6 grudnia 1993 r. (dyrektywa ustanawiająca warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w państwie członkowskim, którego nie są obywatelami).

Kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego mogą zgłaszać komitety wyborcze partii politycznych oraz wyborców, przy czym partie polityczne mogą tworzyć koalicje wyborcze w celu wspólnego zgłaszania kandydatów. Komitety wyborcze mogą zarejestrować w każdym okręgu wyborczym listę swoich kandydatów liczącą od 5 do 10 osób, popartą podpisami co najmniej 10 000 wyborców stale zamieszkałych w danym okręgu wyborczym (chyba że dany komitet wyborczy zarejestrował listy okręgowe co najmniej w połowie okręgów wyborczych, wtedy uprawniony jest do zgłoszenia dalszych list bez poparcia zgłoszenia podpisami wyborców). W Polsce utworzono w sumie 13 wielomandatowych okręgów wyborczych.

Po przeprowadzeniu kampanii wyborczej przeprowadza się głosowanie. Odbywa się ono przy pomocy urzędowych kart do głosowania, w lokalu obwodowej komisji wyborczej, w ciągu jednego lub dwóch dni, między godziną 7.00 a 20.00. Wyborca głosuje tylko na jedną listę okręgową, stawiając na karcie do głosowania znak „x” w kratce obok nazwiska jednego z kandydatów z tej listy, przez co wskazuje jego pierwszeństwo do uzyskania mandatu.

Podziału mandatów między poszczególne komitety wyborcze dokonuje się w ten sposób, że na początku wszystkie mandaty dzieli się między komitety wyborcze proporcjonalnie do liczby głosów oddanych w całym kraju na poszczególne li-

sty (metodą d'Hondta), biorąc pod uwagę jedynie te komitety, które przekroczyły 5-procentowy próg wyborczy. Następnie mandaty uzyskane przez dany komitet wyborczy rozdziela się między listy okręgowe tego komitetu wyborczego proporcjonalnie do oddanych na nie głosów w poszczególnych okręgach wyborczych (metodą największej reszty, zwaną metodą Hare'a-Niemeyera). Ostatnim etapem tego procesu jest przyznanie tych mandatów konkretnym kandydatom. Cechą tego systemu wyborczego jest więc to, że liczba eurodeputowanych wybranych w poszczególnych okręgach nie jest *a priori* ustalona, a zależy od rozkładu na okręgi wyborcze liczby głosów oddanych na poszczególne komitety wyborcze.

Protesty wyborcze rozpatruje Sąd Najwyższy, który decyduje także o ważności wyborów w składzie całej Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych nie później niż w 90. dniu po dniu wyborów, na posiedzeniu z udziałem Prokuratora Generalnego i Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej. Sąd Najwyższy, podejmując uchwałę o nieważności wyborów lub o nieważności wyboru posła do Parlamentu Europejskiego, postanawia o przeprowadzeniu wyborów ponownych lub o podjęciu niektórych czynności wyborczych, wskazując czynność, od której należy ponowić postępowanie wyborcze. Jednak to sam Parlament Europejski orzeka ostatecznie o ważności mandatu każdego ze swoich nowo wybranych posłów. Czyni to na podstawie sprawozdania przygotowanego przez komisję regulaminową, opartego na oficjalnych informacjach przekazanych przez każde państwo członkowskie.

Kadencja eurodeputowanego trwa pięć lat. Kodeks wyborczy przewiduje dwie instytucje kończące kadencję przed upływem tego terminu. Pierwszą jest wygaśnięcie mandatu, które ma miejsce w przypadku śmierci lub zrzeczenia się. Drugą instytucją jest utrata mandatu, która ma miejsce w przypadkach wskazanych w art. 364 Kodeksu wyborczego. Zalicza się do nich: utratę prawa wybieralności lub nieposiadanie go w dniu wyboru, zajmowanie w dniu wyborów stanowiska lub pełnienia funkcji albo powołania w czasie kadencji na stanowisko lub powierzenia funkcji, której dotyczy zasada niepołączalności, wybór na posła na Sejm albo senatora oraz unieważnienie wyboru posła do Parlamentu Europejskiego. W obu tych przypadkach uzupełnienie składu dokonuje się na zasadzie wstąpienia kolejnej osoby z listy okręgowej, na której kandydował ten eurodeputowany, któremu wygaśł mandat.

Kodeks wyborczy **ustanawia wspomnianą zasadę *incompatibilitas*** (art. 333), stanowiąc, że mandatu posła do Parlamentu Europejskiego nie można łączyć ze sprawowaniem stanowiska lub pełnieniem funkcji określonych w prawie Unii Europejskiej. Art. 334 Kodeksu wyborczego stanowi natomiast, że mandatu tego nie można łączyć ze sprawowaniem mandatu posła na Sejm albo senatora, a także pełnić funkcji członka Rady Ministrów, sekretarza stanu oraz zajmować stanowisk lub pełnić funkcji, których, stosownie do przepisów konstytucji albo ustaw nie moż-

na łączyć ze sprawowaniem mandatu posła na Sejm albo senatora, czyli np. Prezesa NBP, Prezesa NIK, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, członka Rady Polityki Pieniężnej, członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

W wyborach z 13 czerwca 2004 r. zarejestrowało się 21 komitetów wyborczych, w tym 14 ogólnopolskich. Frekwencja wyborcza wyniosła 20,87%, co jest wynikiem bardzo niskim. Między innymi z tego powodu uznano wyniki wyborów jako mało odzwierciedlające preferencje polityczne społeczeństwa. Mandaty eurodeputowanych uzyskało 8 komitetów wyborczych – pozostałe nie przekroczyły progu wyborczego. Wybory wygrała proeuropejska Platforma Obywatelska RP, ale uwagę zwraca także wynik sceptycznej wobec integracji Ligi Polskich Rodzin.

W kolejnych wyborach, które odbyły się w 2009 roku, w Polsce wystartowało 12 komitetów wyborczych. Frekwencja ponownie była niska i wyniosła 24,53%. W wyborach ponownie wygrała Platforma Obywatelska RP, a mandaty uzyskały jeszcze trzy inne komitety wyborcze: Prawo i Sprawiedliwość, Sojusz Lewicy Demokratycznej-Unia Pracy oraz Polskie Stronnictwo Ludowe.

W ostatnich wyborach z 25 maja 2014 r. brało udział 12 komitetów wyborczych. Frekwencja wyborcza wyniosła 23,82%. Wybory zakończyły się sukcesem Platformy Obywatelskiej RP oraz Prawa i Sprawiedliwości, które wywalczyły po 19 mandatów do Parlamentu Europejskiego.

5. Współpraca międzyinstytucjonalna w zakresie problematyki europejskiej

Przystąpienie Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej spowodowało konieczność wypracowania sformalizowanych procedur podejmowania rozstrzygnięć w zakresie spraw dotyczących Unii Europejskiej. Przykładem procedury, która uległa modyfikacji właśnie ze względu na konieczność uwzględnienia specyfiki materii, której dotyczy, jest postępowanie w sprawie projektów ustaw wykonujących prawo Unii Europejskiej.

Przepisy regulaminu Sejmu (art. 95a–95f) wprowadzają **odrębności w postępowaniu legislacyjnym**, gdy jego przedmiot stanowi projekt ustawy, której zadaniem ma być wykonywanie prawa UE. O tym, czy jest to tego rodzaju projekt ustawy, decyduje Marszałek Sejmu przed skierowaniem projektu do pierwszego czytania, chyba że z inicjatywą ustawodawczą występuje Rada Ministrów, bo wtedy ona deklaruje, że jest to tego rodzaju projekt. Marszałek Sejmu, nadając bieg takiemu projektowi, ustala jednocześnie kalendarz prac nad nim w Sejmie, biorąc pod uwagę terminy wykonania prawa Unii Europejskiej. Kalendarz ten będzie musiał być uwzględniony podczas prac komisji sejmowej, która ustala zgodny z nim harmono-

gram prac. Różnicą w stosunku do standardowego trybu jest także to, że poprawkę do projektu ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej może, na posiedzeniu komisji, zgłosić grupa co najmniej 3 posłów w formie pisemnej, a w przypadku odrzucenia poprawki, na żądanie trzech wnioskodawców. Jest ona umieszczana w sprawozdaniu jako wniosek mniejszości, przy czym wniosek mniejszości dotyczący konkretnego przepisu lub jego części powinien zawierać wynikające z tego wniosku konsekwencje dla tekstu projektu ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej. Również grupa co najmniej trzech posłów może zgłosić wniosek o odrzucenie projektu ustawy w całości, a komisja przyjmuje ten wniosek bezwzględną większością głosów. Inną odrębnością jest termin przeprowadzenia drugiego czytania. Odbywa się ono na najbliższym posiedzeniu Sejmu po doręczeniu posłom sprawozdania komisji, chyba że Marszałek Sejmu, po zasięgnięciu opinii prezydium komisji, ustali późniejszy termin drugiego czytania. Ponadto, na podstawie art. 95f regulaminu Sejmu, w sytuacji kiedy Senat zgłosi poprawki do uchwalonej przez Sejm ustawy, ich rozpatrzenie następuje na posiedzeniu Sejmu najbliższym po doręczeniu sprawozdania komisji sejmowej.

Także regulamin Senatu przewiduje modyfikacje zwykłego trybu ustawodawczego. Zgodnie z art. 68 ust. 1a, w przypadku ustaw wykonujących prawo UE, komisja rozpatrująca taką ustawę może zwrócić się o stosowną opinię do Komisji Spraw Unii Europejskiej. Ponadto, zgodnie z art. 68 ust. 2, komisja przygotowuje projekt uchwały Senatu w terminie wyznaczonym przez Marszałka Senatu (w zwykłym trybie ma na to nie więcej niż 18 dni).

Sprawami związanymi z członkostwem RP w Unii Europejskiej zajmuje się wyspecjalizowana komisja sejmowa – **Komisja do Spraw Unii Europejskiej**. Skład tej Komisji powinien odzwierciedlać proporcjonalnie reprezentację w Sejmie klubów i porozumień liczących co najmniej 15 posłów, a liczbę miejsc w komisji, która przypada na dany klub lub porozumienie, ustala Prezydium Sejmu na zasadach określonych w regulaminie Sejmu (art. 148a ust. 3). Po zgłoszeniu kandydatów Sejm podejmuje uchwałę o wyborze składu osobowego Komisji w głosowaniu łącznym, na wniosek Prezydium Sejmu.

Do Komisji do Spraw Unii Europejskiej Marszałek Sejmu kieruje, niezwłocznie po otrzymaniu, różnego rodzaju dokumenty, m.in. informacje, projekty, plany i sprawozdania dotyczące członkostwa RP w Unii Europejskiej. Ich przykładowy katalog został wyliczony w art. 148b ust. 1. Są to przykładowo:

- a) informacje Rady Ministrów o udziale RP w pracach Unii Europejskiej,
- b) dokumenty Unii Europejskiej podlegające konsultacjom z państwami członkowskimi oraz ich oceny sformułowane przez właściwe instytucje lub inne organy Unii Europejskiej,

- c) plany pracy Rady, roczne plany legislacyjne Komisji Europejskiej oraz oceny rocznych planów legislacyjnych Komisji sporządzone przez Parlament Europejski i Radę,
- d) projekty aktów prawnych Unii Europejskiej,
- e) informacje Rady Ministrów o przebiegu procedur stanowienia aktów prawnych Unii Europejskiej oraz o stanowiskach zajmowanych przez przedstawicieli Rady Ministrów w trakcie tych procedur,
- f) propozycje kandydatur na stanowiska członka Komisji Europejskiej, członka Trybunału Obrachunkowego, sędziego Trybunału Sprawiedliwości UE, rzecznika generalnego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, członka Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, członka Komitetu Regionów, dyrektora w Europejskim Banku Inwestycyjnym oraz Stałego Przedstawiciela Rzeczypospolitej Polskiej przy Unii Europejskiej,
- g) propozycje zmian Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Komisja do Spraw Unii Europejskiej posiada ponadto szereg kompetencji wynikających z regulaminu Sejmu. Jest wśród nich możliwość uchwalania opinii o projekcie aktu prawnego Unii Europejskiej, o stanowisku RP zajmowanym w trakcie procedur stanowienia prawa UE, a także w sprawie informacji Rady Ministrów o stanowisku RP, jakie zamierza ona zająć podczas rozpatrywania projektu w Radzie.

Mocą dodanego w 2011 roku art. 148ca regulaminu Sejmu Komisja do Spraw Unii Europejskiej może także **zainicjować sprzeciw** w odniesieniu do zmiany sposobu głosowania z zasady jednomyślności na zasadę większości kwalifikowanej. Zmiana systemu głosowania może zostać zablokowana w przypadku notyfikacji sprzeciwu przez którykolwiek parlament narodowy w terminie 6 miesięcy od przekazania takiej inicjatywy. Sprzeciw, po uchwaleniu na posiedzeniu plenarnym przez Sejm, Marszałek Sejmu notyfikuje właściwemu organowi Unii Europejskiej.

Na podobnych zasadach Komisja może wnieść projekt uchwały o wyrażeniu sprzeciwu wobec wniosku Komisji Europejskiej w sprawie środków dotyczących prawa rodzinnego mających skutki transgraniczne, o których mowa w art. 81 ust. 3 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Ważne zadanie zostało powierzone tej komisji mocą art. 148cc, zgodnie z którym Komisja (lub grupa co najmniej 15 posłów) może wnieść **projekt uchwały w sprawie opinii** o uznaniu projektu aktu ustawodawczego Unii Europejskiej za niezgodny z zasadą pomocniczości, o której mowa w art. 5 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej. Instytucje Unii stosują zasadę pomocniczości zgodnie z Protokołem

w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności. Parlamente narodowe czuwają nad przestrzeganiem tej zasady zgodnie z procedurą przewidzianą w tym protokole, która przewiduje, że każda izba parlamentu narodowego może, w terminie ośmiu tygodni od daty przekazania projektu aktu ustawodawczego, przesłać przewodniczącym Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji uzasadnioną opinię zawierającą powody, dla których uznaje, że dany projekt nie jest zgodny z zasadą pomocniczości.

W przypadku, gdy takie opinie zostaną przedstawione przez co najmniej 1/3 głosów przyznanych parlamentom narodowym, projekt zostaje poddany ponownej analizie. Każdy parlament narodowy dysponuje dwoma głosami rozdzielonymi w zależności od krajowego systemu parlamentarnego. W dwuizbowym krajowym systemie parlamentarnym każda z izb dysponuje jednym głosem. Po ponownej analizie, Komisja lub inny inicjator aktu ustawodawczego mogą postanowić o podtrzymaniu, zmianie lub wycofaniu projektu. W przypadku podtrzymania wniosku ustawodawczego przez Komisję opinie parlamentów narodowych są brane pod uwagę w dalszym postępowaniu ustawodawczym. Gdy projekt podważony był zwykłą większością głosów przyznanych parlamentom narodowym, to Rada i Parlament Europejski decydują ostatecznie o tym, czy procedura ma być kontynuowana. W przypadku, w którym pomimo zgłoszenia przez parlamente narodowe uzasadnionych opinii kwestionujących zgodność z zasadą pomocniczości akt ustawodawczy zostałyby uchwalony, pozostaje jeszcze możliwość jego wzruszenia na drodze skargi składanej do Trybunału Sprawiedliwości UE.

W przypadku stwierdzenia naruszenia przez akt ustawodawczy UE zasady pomocniczości sejmowa Komisja do spraw Unii Europejskiej (lub grupa co najmniej 15 posłów) może wnieść **projekt uchwały w sprawie złożenia w tej sprawie stosownej skargi do Trybunału Sprawiedliwości UE**. W przypadku przyjęcia przez Sejm uchwały o wniesieniu takiej skargi Marszałek Sejmu przesyła ją premierowi wraz z dokumentem potwierdzającym udzielenie przez Marszałka Sejmu, wyznaczonej przez niego osobie, pełnomocnictwa do reprezentowania Sejmu w postępowaniu przed Trybunałem Sprawiedliwości. W takim samym trybie Komisja lub grupa co najmniej 15 posłów mogą wnieść projekt uchwały w sprawie cofnięcia takiej skargi.

Zadaniem Komisji do Spraw Unii Europejskiej jest także opiniowanie **kandydatów na przedstawicieli Sejmu RP do konwentu**, o którym jest mowa w art. 48 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej, czyli ciała, które może być powoływane w procedurze zmiany traktatów europejskich. Wnioski w sprawie kandydatów może zgłosić grupa co najmniej 15 posłów, a wyboru dokonuje Sejm nie wcześniej niż następnego dnia po dniu doręczenia posłom druku zawierającego opinię komisji.

Warto także zauważyć, że w odniesieniu do prac Komisji do Spraw Unii Europejskiej nie znajduje zastosowania zasada dyskontynuacji prac parlamentarnych, bowiem, jak stwierdza art. 148e regulaminu Sejmu, w przypadku, gdy postępowania prowadzone przez Komisję nie zostaną zakończone przed upływem kadencji Sejmu, postępowania te mogą być prowadzone przez Komisję powołaną przez Sejm następnej kadencji.

Podobnie jak w Sejmie, również w Senacie działa Komisja do Spraw Unii Europejskiej (art. 75a–75g regulaminu Senatu). Do komisji tej Marszałek Senatu kieruje dokumenty związane z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej, z tym jednak zastrzeżeniem, że na wniosek przewodniczącego tej komisji Marszałek Senatu może skierować takie dokumenty do właściwych komisji senackich, a o terminach posiedzeń Komisji Spraw Unii Europejskiej jej przewodniczący informuje przewodniczących innych właściwych komisji senackich.

Zgodnie z art. 75b regulaminu Senatu, Komisja do Spraw Unii Europejskiej może uchwalić opinię m.in. o projekcie aktu ustawodawczego lub innego aktu prawnego Unii Europejskiej albo też o stanowisku RP zajmowanym w trakcie przebiegu procedur stanowienia prawa Unii Europejskiej.

Wszystkie senackie komisje posiadają uprawnienia w zakresie przestrzegania zasady pomocniczości, bowiem w sytuacji, w której jakakolwiek komisja uchwali **opinię** stwierdzającą niezgodność rozpatrywanego projektu aktu ustawodawczego UE z zasadą pomocniczości, składa ona Marszałkowi Sejmu wnioski o podjęcie inicjatywy uchwałodawczej wraz z projektem opinii Senatu o takiej niezgodności. Marszałek Senatu kieruje wtedy taki projekt do właściwych komisji senackich, w tym do Komisji do Spraw Unii Europejskiej. Podobnie, w sprawie wniesienia skargi do Trybunału Sprawiedliwości UE na naruszenie przez akt ustawodawczy UE zasady pomocniczości, projekt uchwały Senatu może wnieść każda komisja. Analogicznie, także i w tej sytuacji Marszałek Senatu kieruje wtedy taki projekt do właściwych komisji senackich, w tym do Komisji do Spraw Unii Europejskiej (art. 75e regulaminu Senatu).

Senat, podobnie jak Sejm, może wyrazić **sprzeciw** w kwestii zmian systemu głosowania w Radzie w sprawie środków dotyczących prawa rodzinnego mających skutki transgraniczne. Marszałek Senatu kieruje tego typu sprawy do rozpatrzenia do właściwych komisji, w tym do Komisji do Spraw Unii Europejskiej, a te, po jej rozpatrzeniu, przedstawiają Senatowi wspólne sprawozdanie, wyrażając swoją opinię. Senat podejmuje uchwałę o wyrażeniu takiego sprzeciwu bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.

W zakresie spraw wymienionych w poprzednich akapitach uprawnienia Senatu są więc zrównane z uprawnieniami Sejmu, co nie oznacza jednak równorzędności izb w sprawach członkostwa w Unii Europejskiej, bowiem to do wyłączności Sejmu

zastrzeżono szereg kompetencji, w tym np. związanych z obsadą personalną stanowisk w instytucjach UE.

Ważnym aktem normatywnym z punktu widzenia spraw związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej jest **ustawa z dnia 8 października 2010 r.** o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej (Dz.U. z 2010 r. Nr 213, poz. 1395), która zastąpiła ustawę o tym samym tytule z dnia 11 marca 2004 r. Potrzeba uchwalenia nowej ustawy wynikała z powodu ratyfikacji przez Polskę Traktatu z Lizbony. Ustawa ta w art. 2 nakłada na Radę Ministrów obowiązek współpracy z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.

Podstawowym **obowiązkiem Rady Ministrów o charakterze informacyjnym** jest przedstawianie Sejmowi i Senatowi, nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy, informacji o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w pracach Unii Europejskiej. Ponadto Rada Ministrów na żądanie izb parlamentarnych lub ich organów przedstawia informacje o sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w UE. Ustawa wymaga także od Rady Ministrów, by niezwłocznie przedstawiała izbom dokumenty UE podlegające konsultacjom z państwami członkowskim, plany pracy Rady oraz oceny rocznych planów legislacyjnych Komisji Europejskiej sporządzone przez Parlament Europejski i Radę. Kolejnym ustawowym obowiązkiem rządu jest przekazywanie Sejmowi i Senatowi projektów stanowisk Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie projektów aktów ustawodawczych Unii Europejskiej, co do których, w terminach określonych ustawą (49 dni) lub przepisami UE, właściwe organy izb parlamentarnych (komisje) mogą zgłosić swoje opinie. Kolejne przepisy ustawy regulują procedury dalszego postępowania Rady Ministrów, uzależniając to generalnie od tego, jakiej materii dotyczy dany akt ustawodawczy.

Ustawa przewiduje także następstwa wspomnianych powyżej czynności izb odnośnie do naruszenia zasady pomocniczości, bowiem w przypadku otrzymania przez Prezesa Rady Ministrów uchwały Sejmu lub uchwały Senatu w sprawie wniesienia do Trybunału Sprawiedliwości UE skargi w sprawie naruszenia przez akt ustawodawczy UE tej zasady Prezes Rady Ministrów, niezwłocznie, z zachowaniem terminów wynikających z prawa UE, wnosi taką skargę. O cofnięciu skargi mogą zdecydować odpowiednio Sejm lub Senat.

W zakresie ustaw wykonujących prawo UE ustawa w art. 18 stanowi, że **Rada Ministrów wnosi do Sejmu tego rodzaju projekty ustaw** nie później niż na 3 miesiące przed upływem terminu wykonania wynikającego z prawa UE, a jeżeli termin wykonania przekracza 6 miesięcy, nie później niż na 5 miesięcy przed upływem tego terminu. Jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach Rada Ministrów może wnieść projekt takiej ustawy bez zachowania powyższych terminów. Ponad-

to Rada Ministrów przedstawia parlamentowi, nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy, informację o pracach legislacyjnych związanych z wykonywaniem aktów prawa Unii Europejskiej.

Ustawa przewiduje także **współpracę w zakresie obsady personalnej stanowisk** w instytucjach UE, o czym była mowa przy okazji zadań Komisji do Spraw Europejskich, funkcjonującej w Sejmie. Zgodnie z art. 20 ustawy o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej, Rada Ministrów przedkłada propozycje kandydatur na te stanowiska, biorąc pod uwagę terminy wynikające z prawa Unii Europejskiej, a następnie wskazana komisja sejmowa w terminie 21 dni od dnia przedłożenia kandydatur może wyrazić swoją opinię w tej sprawie, która może zostać nieuwzględniona, co jednak wymaga, aby Rada Ministrów przekazała informację o desygnowaniu kandydata, którego dotyczyła opinia, wraz z wyjaśnieniem przyczyn nieuwzględnienia opinii.

Ostatnią kwestią jest współpraca w związku ze sprawowaniem przez przedstawicieli Rady Ministrów **prezydencji składów Rady**, co przejawia się tym, iż nie później niż na miesiąc przed rozpoczęciem prezydencji Rada Ministrów przedstawia właściwym komisjom w Sejmie i Senacie informację o swoich **priorytetach** w tym zakresie, a w okresie prezydencji przedstawiciel Rady Ministrów co miesiąc informuje te komisje o przebiegu sprawowania prezydencji, dołączając ocenę realizacji wspomnianych priorytetów.

Podstawowa literatura

- J. Barcz (red.), *Czy zmieniać konstytucję? Ustrojowo-konstytucyjne aspekty przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 2002.
- J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska, *Instytucje i prawo Unii Europejskiej. Podręcznik dla kierunków prawa, zarządzania i administracji*, Warszawa 2012.
- S. Biernat, *Prawo Unii Europejskiej a Konstytucja RP i prawo polskie – kilka refleksji*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 11.
- Z. Brodecki, *Prawo integracji. Konstytucja dla Europy*, Warszawa 2011.
- S. Dudzik, N. Póltorak, *Prawo Unii Europejskiej a prawo konstytucyjne państw członkowskich*, Warszawa 2013.
- J. Galster, *Unia Europejska w dobie przemian ustrojowych. Zagadnienia systemowe i instytucjonalne*, Toruń 2013.
- M. Grzybowski, *Rada Ministrów i administracja rządowa a członkostwo Polski w Unii Europejskiej (wybrane zagadnienia konstytucyjne)*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 3.

- M. Grzybowski, *Role ustrojowe Prezydenta RP w kontekście członkostwa w Unii Europejskiej*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 7.
- M. Jabłoński, *Polskie referendum akcesyjne*, Wrocław 2007.
- A. Jackiewicz, *Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (uwagi konstytucyjnoprawne)*, „Przegląd Sejmowy” 2002, nr 1.
- J. Jaskiernia, *Wpływ integracji z Unią Europejską na funkcję ustawodawczą Sejmu RP*, „Studia Prawnicze” 2006, nr 3.
- M. Kenig-Witkowska, R. Grzeszczak, *Traktat z Lizbony – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2012
- M. Kruk, E. Popławska (red.), *Parlamenty a integracja europejska*, Warszawa 2002.
- M. Kruk, J. Wawrzyński (red.), *Polska w Unii Europejskiej*, Kraków 2005.
- K. Kubuj, *Implementacja prawa wspólnotowego na tle doświadczeń Francji*, Warszawa 2006.
- M. Masternak-Kubiak, *Konstytucyjnoprawne podstawy procedury przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2003, nr 5.
- C. Mik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. a członkostwo Polski w Unii Europejskiej*, Toruń 1999.
- C. Mik (red.), *Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej*, Toruń 2001.
- A. Mojsiej, *Wpływ integracji z Unią Europejską na funkcjonowanie podstawowych władz w Polsce*, Ostrowiec Świętokrzyski 2001.
- E. Popławska, *Rola parlamentów narodowych w świetle Traktatu z Lizbony*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 5.
- M. Rewizorski, B. Przybylska-Maszner, *System instytucjonalny Unii Europejskiej po traktacie z Lizbony*, Warszawa 2012.
- W. Sokolewicz, *Formy oddziaływania parlamentu polskiego na prawodawstwo Unii Europejskiej*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 8.
- J. Szymanek, *Współdziałanie Senatu RP w realizacji zobowiązań członkowskich w UE*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 8.
- P. Winczorek, *Konstytucja RP a prawo wspólnotowe*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 11.
- K.M. Witkowska-Chrzczonek, *Dynamika rozwoju Rady Europejskiej w systemie instytucjonalnym Unii Europejskiej*, Toruń 2014.
- K. Wojtyczek, *Przekazywanie kompetencji państwa organizacjom międzynarodowym. Wybrane zagadnienia prawnokonstytucyjne*, Kraków 2007.
- K. Wójtowicz, *Sądy konstytucyjne wobec prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2012.
- K. Wójtowicz (red.), *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, Warszawa 2006.
- A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2013.
- H. Zięba-Załucka, M. Kijowski (red.), *Akcesja do Unii Europejskiej a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Rzeszów 2002.

